

Summary

O.O.Sas

Role of Social Teacher in Forming of Vital Competence of Children of 6–7 Years of Age

The content of activity of social teacher and its influence onto the forming of vital competence of children of 6–7 years of age has been revealed in the article; the analysis of scientific researches and normative documents has been given.

Key words: social teacher, vital competence, children of 6–7 years of age.

Дата надходження статті: „28” лютого 2012 р.

УДК 378:37.02:377.112.4:356.13(477)

О.А.СИНЧИШИНА,
кандидат педагогічних наук
(м.Хмельницький)

Сутність і зміст дидактичної культури викладача вищого навчального закладу

У статті представлено обґрунтування сутності та змісту дидактичної культури викладача вищого навчального закладу.

Ключові слова: дидактична культура, стилі та методи, навчання та виховання, освітній процес, педагогічна культура.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Вимоги до викладача вищого навчального закладу (ВНЗ), його стилю та методів роботи в умовах реформування освіти України постійно зростають. Це зумовлено певними обставинами.

По-перше, питання навчання і виховання дітей вчитель-викладач повинен вирішувати в умовах демократизації та гуманізації навчально-виховного процесу, гуманітаризації освіти, поширення атмосфери індивідуалізації навчання, тобто потрібні нові підходи до зазначеного процесу, більш повне врахування запитів і побажань тих, хто навчається, тісний емоційний контакт з ними, що базується на відвертості та взаємній довірі.

По-друге, у зв'язку з переходом до індивідуального навчання навчально-виховний процес ускладнюється, ускладнюється і навчальна робота викладача, збільшується її обсяг. Викладач повинен не тільки передати певну суму знань слухачам, але й уміти організувати їхню самостійну роботу з урахуванням здібностей і рівня підготовки кожного.

По-третє, під час реформування освітнього процесу здійснюється перехід до навчання на якісно новій навчальній матеріально-технічній базі з використанням електронно-обчислювальних машин, тренажерних комплексів, навчального телебачення тощо. А це висуває нові вимоги до методичної майстерності викладача, його навичок у використанні новітніх елементів технічних засобів навчання.

По-четверте, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 09.08.01 № 978 „Про затвердження Положення про акредитацію вищих навчальних закладів і спеціальностей у вищих навчальних закладах” та Рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 03.07.03 № 7/1-18 „Про стан забезпеченості навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах педагогічними та науково-педагогічними кадрами” вимоги до випускників вищих навчальних закладів усе більше зростають. Це, у свою чергу, висуває підвищені вимоги до педагогічної культури науково-педагогічного складу ВНЗ в цілому та до дидактичної культури зокрема.

Поняття „культура”, відповідно до досліджень А.Моля, має безліч тлумачень: у світовій літературі нараховується понад 250 її визначень [1]. Такі ж дані наводить і І.Я.Лернер [2].

Якщо під культурою розуміти „світ, сповнений людським смислом, ... вираження специфічно людської єдності з природою і суспільством, характеристики розвитку творчих сил і здібностей особистості, суб'єктивні людські сили і здібності, реалізовані в діяльності (знання й уміння, виробничі та професійні навички, рівень інтелектуального, естетичного і морального розвитку, світогляд, способи і форми взаємного спілкування людей у рамках колективу)” [3], то, на нашу думку, становлення дидактичної культури і є сутністю професійного становлення і самовдосконалення викладача ВНЗ.

Формулювання цілей статті... **Метою статті** є розгляд питання дидактичної культури викладача як інтегруючої складової його професійної культури. Дидактична культура (далі – ДК) являє собою складне багаторівневе й багатокомпонентне утворення. Виділення її як атрибутивної властивості певної професійної групи є результатом розподілу праці, що призвело до відокремлення деяких видів спеціальної діяльності.

Щоб визначити місце дидактичної культури в системі педагогічної культури, ми вважаємо за доцільне підвести її під інше, більш широке поняття. Таким родовим поняттям, на нашу думку, повинна бути професійно-педагогічна культура. При цьому структура дидактичної культури є похідною від структури роду – професійно-педагогічної культури – і пов'язана з нею як особливе з загальним.

Аналіз досліджень і публікацій... У системній будові професійно-педагогічної культури дидактична культура виступає як її підсистема. На думку М.К.Мамардашвілі, педагогічна культура є частиною цілого – культури як „зусилля людини”, як умови становлення людини – і функціонує в контексті цього цілого [4]. На підґрунті культури виростає педагогічна культура, що, у свою чергу, дає життя професійно-педагогічній культурі. Остання втілюється у своїй вершині – професійній культурі викладача, а на ній вже ґрунтується ДК.

Існує і зворотний взаємовплив культур. Уявлення про ДК як основу професійно педагогічної культури дає змогу підкреслити унікальність і неповторність професійної культури кожного викладача. Всі ці види культури можна уявити як грані одного явища, тим більш, що культура, на думку, наприклад, М.М.Бахтіна, своєї території не має й існує на межі інших культур [4].

Правомірним є розгляд феномена дидактичної культури з погляду системного підходу, розуміючи під системою сукупність взаємозалежних компонентів, що складають певне ціле у своїй побудові та функціонуванні.

Відомий психолог Б.Г.Ананьев вважав, що „людина – це суб'єкт, насамперед, основних соціальних діяльностей – праці, спілкування і пізнання, за допомогою яких здійснюється як інтеріоризація зовнішніх дій, так і екстеріоризація внутрішнього життя особистості. Баланс інтеріоризації – екстеріоризації визначає структуру людини як суб'єкта певних видів діяльності” [5]. Це означає, що на індивідуальному рівні розвиток йде від спілкування, а на загальносоціальному рівні – від праці. Саме тому нам здається актуальним виділення і педагогічної культури в цілому, і дидактичної її складової.

Зміст статті спрямовано на уточнення сутності та змісту дидактичної культури, що дасть змогу об'єктивно оцінити стан існуючої системи розвитку зазначеної властивості у викладачів ВНЗ і визначити педагогічні умови її поліпшення.

На нашу думку, саме освіта є основною точкою опори у вирішенні проблем суспільного розвитку. Розвиток дидактичної культури викладача ВНЗ стає вирішальним чинником модернізації професійної освіти.

Розвиваючи цей підхід до визначення сутності феномена дидактичної культури, можна уявити взаємини і співвідношення категорій „виробництво”, „освіта” і „наука” у функціонуванні та розвитку соціальної дійсності так, як наведено на рис. 1.

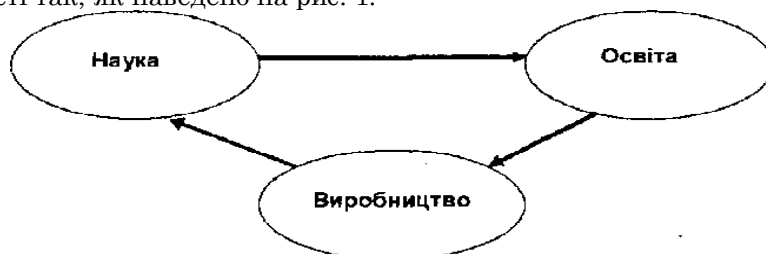

Рис.1. Взаємозв'язок категорій „наука”, „освіта” і „виробництво”

Більшість дослідників включають різні аспекти в даний феномен, але, як правило, вони розглядають їх близькорядними. Підхід Б.Г.Ананьева, М.С.Говорова, Т.Г.Поташевської та інших забезпечує можливість системного підходу і виділення рівнів, тому що це дає змогу розглядати феномен дидактичної культури в багатомірному, а не площинному вигляді [6].

Дотримуючись підходу І.Ф.Ісаєва і Н.Л.Чеховської, відносимо дидактичну культуру до соціорегулятивної підсистеми професійно-педагогічної культури. При цьому ми виходимо з точки зору П.І.Ставського, який відзначав, що при визначенні частин, підсистем дослідник керується власним досвідом, інтуїцією, а також необхідністю введення в об'єкт таких підсистем, які дають уявлення про явище і його модельну побудову.

Дидактична культура являє собою так звану „стихійну” („суб'єктивну”) ділянку, що зумовлена впливом учнів та їхніх батьків, а також сферою спілкування всередині самого професійного співтовариства у вигляді стихійного наслідування. Її зміст складають повсякденна педагогічна свідомість і заснована на здоровому глузді повсякденна освітня практика позаінституціоцізованих структур освіти. При розгляді у сфері спілкування однієї складової – викладача – буде суттєво звужена, обмежена сфера пізнання, тому що в цьому випадку буде втрачено логіку спільної діяльності.

Дидактичній культурі як складовій професійно-педагогічної культури притаманні ті ж характерні ознаки: наявність множини (групи, сукупності); виділення елементів чи компонентів, що дає підстави

для їхнього об'єднання; наявність певних зв'язків чи відносин між цими компонентами, їхня взаємодія між собою; функціонування системи як цілісної єдності; наявність упорядкованості у виділених елементах; наявність зв'язків і взаємодія з навколишнім середовищем чи іншими системами; наявність управління функціонуванням системи.

Аналіз особистості вчителя, проведений Сластьоніним, і розроблена на його основі модель особистості вчителя дають змогу розглядати діяльність викладача з двох сторін: проектування і реалізації. На нашу думку, ДК має пряме і безпосереднє відношення до обох зазначених характеристик професійної діяльності педагога і впливає на них.

У результаті проведеного аналізу психолого-педагогічних досліджень нам удалося виявити істотну проблему у визначенні та трактуванні компонентів ДК. Низка дослідників (Ю.П.Азаров, В.Л.Бенін, В.П.Рябцев та ін.) фактично ототожнюють поняття „педагогічна майстерність”, „педагогічна техніка” і „дидактична культура”, хоча, на нашу думку, їх можна тільки співставити, але ніяк не ототожнювати.

Проаналізувавши думки багатьох відомих дослідників дидактики (Ш.А.Амонашвілі, А.А.Борисової, В.І.Горової, Н.В.Кузьминої, А.К.Маркової, А.А.Петрова, Т.С.Полякової, В.А.Сластьоніна, І.С.Фролова, В.Л.Шаповалова та ін), робимо висновок, що педагогічна майстерність – лише один з моментів дидактичної культури, пов'язаний з рівнем оволодіння специфічними вміннями і навичками; момент, безсумнівно, необхідний, але дидактичну культуру він не вичерпує.

На наш погляд, співвідношення понять „педагогічна майстерність”, „дидактика” і „мистецтво навчання і виховання” являє собою діалектичну триєдність (рис. 2).

Залежно від рівня розвитку педагогічної діяльності можна говорити про мистецтво навчання і виховання, що і закріплюється в ДК. У цьому змісті ДК містить у собі і майстерність, і дидактику.

Ґрунтуючись на теоретичному підході Б.Г.Ананьєва, ми вважаємо, що суб'єктивні компоненти – педагогічна свідомість і дидактична діяльність – знаходяться в діалектичному взаємозв'язку з дидактичною культурою.

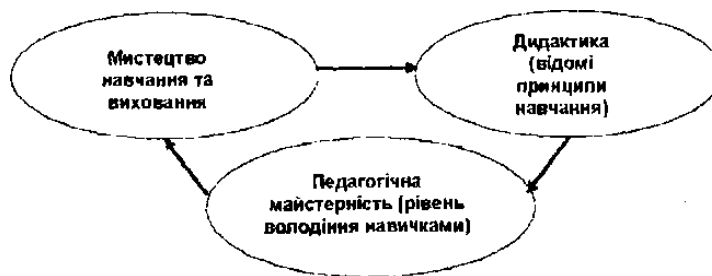

Рис. 2. Взаємозв'язок понять „мистецтво навчання та виховання”, „дидактика” і „педагогічна майстерність”

У визначенні змісту і структури ДК викладача ВВНЗ ми спираємося на концептуальні положення, висловлені І.Ф.Ісаєвим, який з позицій структурно-функціонального аналізу професійно-педагогічної культури розкрив специфіку конкретних видів педагогічної культури [7].

Відповідно до цього підходу дидактична культура структурно входить у технологічний компонент, а за функціональною ознакою належить до навчального компонента професійно-педагогічної культури.

Як вважає І.Ф.Ісаєв, функція, котра навчає педагогічної культури, реалізується у цілеспрямованій діяльності з оволодіння певною системою знань, умінь, навичок, соціальним досвідом щодо розвитку інтелекту та здібностей [7].

У результаті аналізу публікацій з проблеми нашого дослідження ми з'ясували, що більшість досліджень не використовують термін „дидактична культура”, введений І.Ф.Ісаєвим. Замість нього приймаються ототоженені з ним поняття „педагогічна майстерність”, „педагогічна компетентність”, „методична культура” тощо. Разом з тим ми підтримуємо точку зору І.Ф.Ісаєва [7] і вважаємо за доцільне виділення поняття „дидактична культура” як самостійної дефініції та необхідності його визначення.

На підставі вивчення генезису категорії „дидактична культура”, наукових джерел і літератури з проблеми фахово-педагогічної культури ми визначаємо дидактичну культуру викладача ВНЗ як інтегральну якість особистості педагога, що визначає ефективну діяльність з формування професійної культури майбутнього спеціаліста, допомагає створенню та засвоєнню викладачем нових педагогічних цінностей і технологій, саморозвитку особистості викладача і його дидактичної культуротворчості.

Зміст навчання реалізується в процесі навчання і є продуктом дидактичного культуротворення викладача ВНЗ. Таким же продуктом є відносини, цільові настанови безпосередніх учасників педагогічного процесу, їхні мотиви цінностей орієнтації, способи співробітництва.

Тому у визначенні поняття „дидактична культура” в межах системно-культурологічного підходу ми виходимо із пріоритету культурної складової як результату дидактичної діяльності викладача ВНЗ.

Дидактична культура викладача ВНЗ, будучи інваріантною характеристикою фахово-педагогічної культури та діяльності, у межах нашого підходу має такі характерні риси:

– самообґрунтування викладачем своїх дій, самореалізація на підставі внутрішньої професійної мотивації;

- цілепокладання на підставі авторської моделі навчання;
- спільне з слухачами наділення сутністю елементів змісту освіти;
- внесення авторських елементів до змісту освіти;
- постійна рефлексія особистісної та професійної поведінки;
- прийняття або заперечення форм діяльності та спілкування з позиції педагогічного ідеалу;
- орієнтація на діалог і самозміну в процесі педагогічного спілкування.

Визначаючи своєрідність феномена, ми вважаємо, що ДК викладача ВНЗ – це ще й творча самореалізація його особистості в різноманітних видах дидактичної діяльності та педагогічного спілкування, спрямована на реалізацію освітніх програм підвищеного рівня в системі вищої професійної освіти, на опанування й створення педагогічних цінностей і технологій, саморозвиток і самовдосконалення.

У структурі ДК на основі теоретичного підходу І.Ф.Ісаєва ми виділяємо такі структурні компоненти:

– мотиваційно-ціннісний (система педагогічних цінностей, орієнтацій та переконань, включених до цілісного педагогічного процесу; гуманістична особистісна позиція; мотивація на інноваційно-дидактичну діяльність; сучасне педагогічне мислення);

– інноваційно-технологічний (професійна компетентність, способи та методи професійної діяльності; індивідуальний стиль професійної діяльності);

– особистісно-творчий, що розкриває креативні механізми оволодіння ДК та її втілення в діяльність як творчого акту.

Висновки... Таким чином, дидактична культура викладача ВНЗ – це інтегральна якість особистості педагога, що визначає ефективну діяльність щодо формування професійної культури майбутнього фахівця і сприяє створенню й освоєнню викладачем нових педагогічних цінностей і технологій, саморозвитку особистості викладача та його дидактичної культуротворчості.

Зміст ДК викладача ВНЗ виявляється як діалектична єдність мотиваційно-ціннісного, інноваційно-технологічного й особистісно-творчого компонентів.

Дидактична культура як частина професійно-педагогічної культури заснована на професійній компетентності, гуманістичній особистісній позиції, системі ціннісних орієнтацій і переконань, сучасному педагогічному мисленні, розвинутих креативних здібностях і спрямована на саморозвиток професійно-педагогічної культури викладача, розвиток особистості та формування культури професійної діяльності слухачів ВНЗ.

У вирішенні проблеми оптимізації ефективного розвитку дидактичної культури у викладачів ВНЗ особливий інтерес, на нашу думку, являє собою розробка методики визначення рівнів розвинутості ДК у зазначених викладачів на основі удосконалення існуючої системи відповідних критеріїв і показників.

Список використаних джерел та літератури:

1. Моль А. Социодинамика культуры / А. Моль. – М. : Прогресс, 1990. – 426 с.
2. Лернер Я. Педагогическое сознание – явление действительности и категория науки / Я. Лернер. – М., 1985. – 258 с.
3. Основи культурології : навч. посіб. / Н. М. Каплун, С. М. Морозов, І. В. Сніцар, С. П. Шумовецька. – Хмельницький : Вид-во Національної академії Державної прикордонної служби України, 2004. – 458 с.
4. Сенько Ю. В. Гуманітарні основи педагогічної освіти : курс лекцій / Ю.В. Сенько. – К. : Вища школа, 2002. – 246 с.
5. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Б. Г. Ананьев. – М., 1977. – 308 с.
6. Ставський П. І. Об'єкт і предмет дидактичного системного дослідження / П. І. Ставський. – К. : Альфа, 2003. – 218 с.
7. Ісаєв І. Ф. Теорія і практика формування професійно-педагогічної культури викладача вищої школи / І. Ф. Ісаєв. – К. : Статус, 1998. – 249 с.

Анотація

Е.А.Сынчишина

Суцність і содержание дидактической культуры преподавателя высшего учебного заведения

В статье представлено обоснование сущности и содержания дидактической культуры преподавателя высшего учебного заведения.

Ключевые слова: дидактическая культура, стили и методы, образование и воспитание, учебный процесс, педагогическая культура.

Summary

O.A.Synchyshyna

Nature and the Content of Didactic Culture of the Teacher of Higher Educational Institution

The article offers grounding of nature and content of didactic culture of the teacher of higher educational institution.

Key words: didactic culture, styles and techniques, education and training, educational process, pedagogical culture.

Дата надходження статті: „9” лютого 2012 р.

УДК 37.02+[371,671+371.68/69] (045)

О.В.СКАЛЬСЬКА,

кандидат педагогічних наук
(м.Хмельницький)

Загальнодидактичний аспект проблеми теорії засобів навчання у педагогічних дослідженнях

У статті аналізуються основні результати вивчення стану проблеми теорії засобів навчання, уточнюється зміст понять – основні, додаткові та допоміжні засоби навчання. Узагальнюються погляди науковців щодо класифікації та систематизації засобів навчання. Головна увага зосереджується на проблемі створення системи засобів навчання іноземної мови.

Ключові слова: засоби навчання, основні засоби навчання, додаткові засоби навчання, допоміжні засоби навчання.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Кожний етап розвитку педагогічної науки вимагає вдосконалення загальних підходів щодо організації сучасного уроку. Одним із провідних чинників, який впливає на результативність освітнього процесу, є використання учителем різних засобів навчання. Зростаюча необхідність розв'язання нових дидактичних задач стимулює педагогів до пошуку відповідних методик ефективного використання засобів навчання, проведення педагогічних досліджень з теоретико-методологічних засад їх групування та класифікації. Це призводить до збільшення їх кількості й дидактичного призначення. Звідси, сучасні досягнення науки потребують перегляду основних загальнодидактичних аспектів проблеми теорії засобів навчання.

Аналіз досліджень і публікацій... Огляд наукової літератури уможливив систематизувати різні погляди науковців щодо визначення поняття „засоби навчання”. Більшість дослідників під засобами навчання розуміють матеріальні предмети (знаряддя праці, знаряддя навчального процесу, вироби шкільного обладнання), якими користується вчитель з метою здійснення навчально-виховного впливу на учнів під час процесу навчання (І.М.Верещагіна, О.Є.Денисов, В.М.Казанський, В.М.Плахотник, Г.В.Рогова, М.М.Фіцула, С.Г.Шаповаленко та ін.). Інші вчені додатково акцентують увагу на такій функції засобів навчання, як підвищення результативності освітнього процесу (В.А.Бухбіндер, С.Ю.Ніколаєва та ін.). Така варіативність у визначенні поняття „засоби навчання” пояснюється тим, які саме ознаки, функції чи дидактичні можливості науковці вважають профілюючими. А відтак, з'являються і різні класифікації.

Аналіз наукової літератури з цієї проблеми дає підстави стверджувати, що спроби систематизації та класифікації засобів навчання були спрямовані на створення:

а) цілісної системи засобів навчання та навчального обладнання загальноосвітніх навчальних закладів у цілому (О.Вінценти, О.Є.Денисов, В.М.Казанський, В.О.Онищук, М.М.Фіцула, З.С.Харківський, Р.Г.Чуракова, С.Г.Шаповаленко та ін.);

б) системи засобів навчання та навчального обладнання загальноосвітніх навчальних закладів І ступеня (М.П.Конобеевський, О.Я.Савченко, Г.Ф.Суворова та ін.);

в) системи засобів навчання згідно з особливостями вивчення окремого навчального предмета (іноземні мови) (П.К.Бабінська, В.А.Бухбіндер, І.М.Верещагіна, М.Я.Дем'яненко, В.Г.Куліш, Є.О.Маслико, Р.К.Міньяр-Белоручев, С.Ю.Ніколаєва, Є.С.Полат, Г.В.Рогова та ін.). Розглянемо декілька класифікацій першого напрямку.

Формулювання цілей статті... Мета статті – зосередити увагу на загальнодидактичному аспекті проблеми теорії класифікації та систематизації засобів навчання.

Виклад основного матеріалу... Дослідження системи засобів навчання загальноосвітніх навчальних закладів у цілому під керівництвом С.Г.Шаповаленка зробили великий крок у розробці підходів щодо створення їх класифікації. В її основу було покладено зміст навчання та дидактичне